

УДК 712:502/504

PROBLEMS, TASKS AND MEANS OF REGENERATION OF THE RECENT BELLIGERENT LANDSCAPES OF POST-WAR UKRAINE

ПРОБЛЕМИ, ЗАВДАННЯ ТА ЗАСОБИ РЕГЕНЕРАЦІЇ НОВІТНІХ БЕЛІГЕРАТИВНИХ ЛАНДШАФТІВ ПОВОЄННОЇ УКРАЇНИ

Ustinova I.I. / Устінова І.І.

d.arch., prof. / д.арх., проф.

ORCID: 0000-0002-1728-0200

Pieshkova O.O. / Пешкова О.О.

asp. / асп.

ORCID: 0009-0000-0001-2018

Kyiv National University of Construction and Architecture,

Kyiv, Povitroflotskyi Ave, 31, 03680

Київський національний університет будівництва і архітектури,

Київ, пр. Повітряних Сил, 31, 03680

Анотація. В статті викладено результати аналізу стану сприйняття світовою спільнотою російської війни в Україні на рівні ООН та ПАРЕ як «екоцид» проти людства; наголошено на появі новітнього різновиду порушених військовою діяльністю територій – белігеративних ландшафтів, виникнення яких є результатом цілеспрямованої руйнації гідротехнічних споруд (підриг греблі Каховської ГЕС); наведено світовий досвід відновлення белігеративних ландшафтів створенням на їх теренах Національних природних парків, зокрема водно-болотних угідь (досвід США, Німеччини, Хорватії); розглянуто неочікуваний результат трагедії підригу греблі – вивільнення зі дна Каховського водосховища «Великого Лугу» – колиски Запорізького козацтва; на тлі популярної практики демонтажу застарілих та неефективних дамб в Європі та США, засобом регенерації новітнього белігеративного ландшафту на дні Каховського водосховища, розглянуто формування Національного парку водно-болотних угідь «Великий Луг» як важливої ланки культурної спадщини, національної ідентичності та елементу національної екомережі.

Ключові слова: екоцид, порушені території, белігеративні ландшафти, повоєнне відновлення, регенерація ландшафтів, суцесія, водно-болотні угіддя, ветланд-парки.

Вступ.

Злочин проти міського середовища під час Боснійської війни 1992–1995 років Мартіном Ковардом було названо «урбіцидом», який є окремою формою масового насильства над містом та його мешканцями, на кону якого тисячі доль та століття культур, що впадають у попіл [1, 2]. Сучасна ж російська війна проти України стає ще й унаочненням «екоциду» – нового виду злочину проти людства у формі екологічного геноциду виду *Homo sapiens* через свідоме руйнування середовища його буття. Усвідомлення цього спонукало Генерального секретаря ООН, Антоніу Гутерреша у березні 2022 року оголосити «...про створення

Глобальної групи реагування на кризові ситуації з питань продовольства, енергетики та фінансів для координації глобальної відповіді на світовий вплив війни в Україні – на світові продовольчі, енергетичні та фінансові системи» [3].

У звіті до Секретаріату ООН Глобальної групи реагування від 8 червня 2022 року йдеться, що «Війна – це завжди людська трагедія, і війна в Україні не є винятком», але наслідки цього «...конфлікту поширюють людські страждання далеко за його межі» і сьогодні в Світі «мільярди людей стикаються з найбільшою кризою вартості життя за останнє покоління» [4].

Про це йдеться й у Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи від 25 січня 2023 року «Вплив збройних конфліктів на довкілля», в якій зазначено, що екоцид під час війни завдає шкоди природним середовищам існування та екосистемам далеко за межами зони збройних конфліктів, наслідки яких ще тривалий час після їх завершення можуть негативно впливати на здоров'я людей. У Резолюції ПАРЕ наголошується на необхідності кодифікувати поняття «екоцид» на міжнародному та національному рівнях, а також на необхідності внесення змін до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, аби включити у його текст екоцид, як окремий вид злочину [5].

Поняття «екоцид» у Кримінальному кодексі України (2001) визначено Статтею 441 як «масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу» [6]. Тому ракетні удари, атаки дронів та мінування території України, хімічне забруднення її ґрунтів та лісові пожежі, спричинені всіма видами обстрілів, що призводить до забруднення повітря, водних джерел, деградації рослинного покриву та втрати біорозмаїття наближують екологічну катастрофу не лише на теренах нашої Держави [7 – 13]. Після початку повномасштабного російського вторгнення, в Україні ведеться моніторинг шкоди довкіллю. Явища екоциду спостерігаються по всій території, але найбільше їх в областях ведення активних бойових дій. За інтерактивною мапою громадської організації «Екодія», яку проаналізовано авторами, кількість випадків екологічної шкоди за період із 2023 до вересня 2025 року зростає майже

в 3 рази – із 915 до 2688 (рисунок 1) [9].

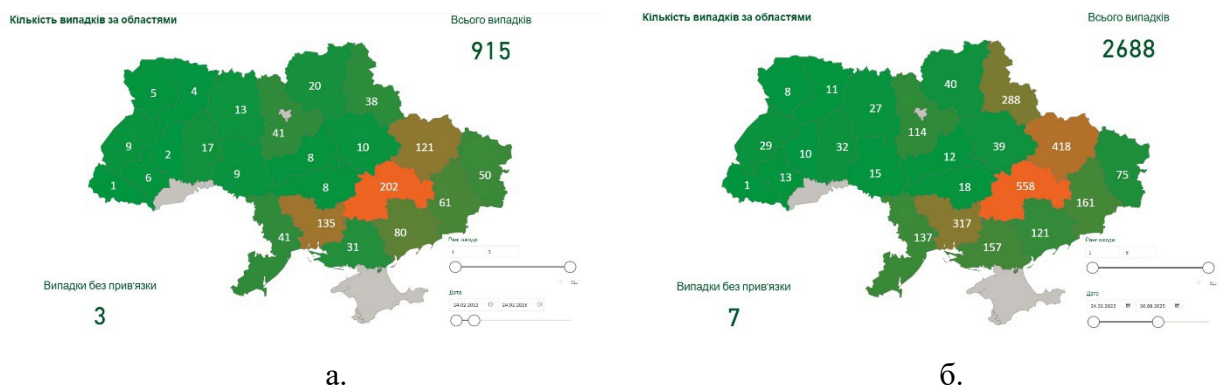

Рисунок 1 - Випадки потенційної шкоди довкіллю станом на 24.02.2023 (а) та 30.09.2025 (б)

Джерело: [9]

За даними Української Природоохоронної Групи (UNCG), в зоні бойових дій станом на серпень 2022 року опинилося 44% площі природно-заповідного фонду України, що зосереджений вздовж державного кордону та є перешкодою для пересування російських військ, через болота та гектари нерубаних лісів Полісся [14]. На жовтень 2025 року, економічні збитки від втрати земельних ресурсів (забруднення ґрунтів, засмічення територій) становили понад 1,2 трлн грн; від забруднення водних об'єктів – більш ніж на 73 млрд грн [14]. За інформацією Державної екологічної інспекції України, на жовтень 2025 року шкоду довкіллю було оцінено майже в 6 трлн грн, що в 3 рази більше за цифри станом на квітень 2024 року – 2 трлн грн [10, 12].

Наймасштабніший же акт свідомого екоциду війська рф скоїли 6 червня 2023 року при підриві греблі Каховської ГЕС. Тоді у зоні лиха опинилося близько 16 000 людей, 80 населених пунктів, без джерел водопостачання залишилися зрошувальні системи на площі 5 800 км² сільгоспугідь [15]. Масштаб цього терористичного акту є катастрофічним, адже наслідки знищення диких тварин та природних екосистем охоплюють площу не менш як 5 000 км² (зона затоплення та зона осушення). Шкода від руйнування греблі для дикої природи незрівнянно більша, ніж від всіх військових злочинів із початку повномасштабного

вторгнення РФ у лютому 2022 року [16]. В катастрофі підриву Каховської греблі постраждали як мінімум чотири національні природні парки, біосферний заповідник та території, що охороняються Рамсарською конвенцією. За попередніми розрахунками, збитки від цього злочину становлять близько \$2 млрд [9].

Основний текст

Одним із наслідків ведення воєнних дій є поява таких порушених територій, як белігеративні ландшафти (*від лат. belligeris – вести війну*) [17, с.227]. Свого часу вони утворювались фортифікаційними спорудами – укріпленнями городищ, земляними валами, ровами, сторожовими курганами, окопами тощо. Такі ландшафти через деякий час – від 50 до 1000 років, завдяки сукцесії, навіть набували екологічно позитивного значення. До прикладу, в умовах розораності Лісостепу та Степу України «фортифікаційні ландшафти» ставали екологічними нішами для мігруючих видів рослин, тварин та птахів [18].

Як засвідчує Г. Денисик, понівечені війною ландшафти «концентрують у собі історію найкритичніших моментів взаємовідносин між людьми» [19, с. 24]. Зокрема, він виділяє велику кількість ландшафтних комплексів воєнного походження на Східноєвропейській рівнині, у її південно-західній частині, де розташована Україна: «вони тут стали невід'ємною, а в окремих випадках і характерною ознакою сучасних ландшафтів» [18, с. 164]. Це зумовлено як природними умовами, так й геостратегічним положенням та історичним розвитком України [19].

На жаль, в наш час белігеративні ландшафти продовжують формуватися. Сучасна російська війна створює в Україні «...особливий клас антропогенних ландшафтів, що зумовлений особливою діяльністю людей, направленої на руйнування природного середовища і формування специфічних ландшафтних комплексів, більшість яких немає аналогів у природі» [20]. З оновленням геноцидальної тактики ведення російської війни, в Україні формуються белігеративні ландшафти із глибокими вирвами від керованих авіабомб і ракет в містах та навколо них, а в наслідок підриву греблі Каховської ГЕС з'явився й їх

новітній різновид. Коли спала вода, з оголеного дна Каховського водосховища постав белігеративний ландшафт із докорінно зміненою природою. І тут постають питання щодо повоєнного відновлення України та пошуку ефективних засобів регенерації її поневічених ландшафтів.

Чи потрібно відновлювати втрачену греблю, запитаєте Ви? Відповідь авторів статті співпадає із баченням д.б.н. Мойсієнка І.І., д.б.н. Куземко А.А., д.б.н. Ходосовцева О.Є. та інших, які вважають, що «...може виявитись, що з кліматичних та інших міркувань більш доцільним буде відновлення проточності Дніпра і перепрофілювання економіки Півдня України з орного землеробства на пасовищне тваринництво, стійке в умовах сучасного клімату та виправдане з огляду на прогресуючі процеси опустелювання в регіоні» [16].

Як свідчать новітні дослідження українських географів і ландшафтознавців Г.І. Денисика, А.Г. Кізюна, В.С. Канського (2023): «зберегти й охороняти белігеративні ландшафти можливо і доцільно двома шляхами: включенням їх у єдину систему культурної спадщини України і визнанням значимими об'єктами у національній екомережі» [19 с. 32].

Щодо регенерації белігеративних ландшафтів шляхом включення їх до національної екомережі. Ефективність означеного підтверджує світова практика минулих десятиріч, коли військові полігони перетворювались на природні заповідні об'єкти [21]. До прикладу, Атол Бікіні на Маршаллових островах. Цей Атол – колишній полігон для ядерних випробувань США, у 2010 році був включений до списку всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО. Задля збереження та відновлення біорізноманіття Атолу існують обмеження щодо використання його природних ресурсів [22].

Якщо не можливе суцільне заповідання території, то на місцях колишніх бойових дій створюють Національні парки. До прикладу, Національний парк Хайніх в Німеччині. Цей колишній військовий полігон, понад 90 % території якого не використовується людською діяльністю, поступово перетворювався сукцесією на ліси. Ліси Хайніха, як і Атол Бікіні, у 2011 році були внесені до транскордонного об'єкта всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО. На теренах

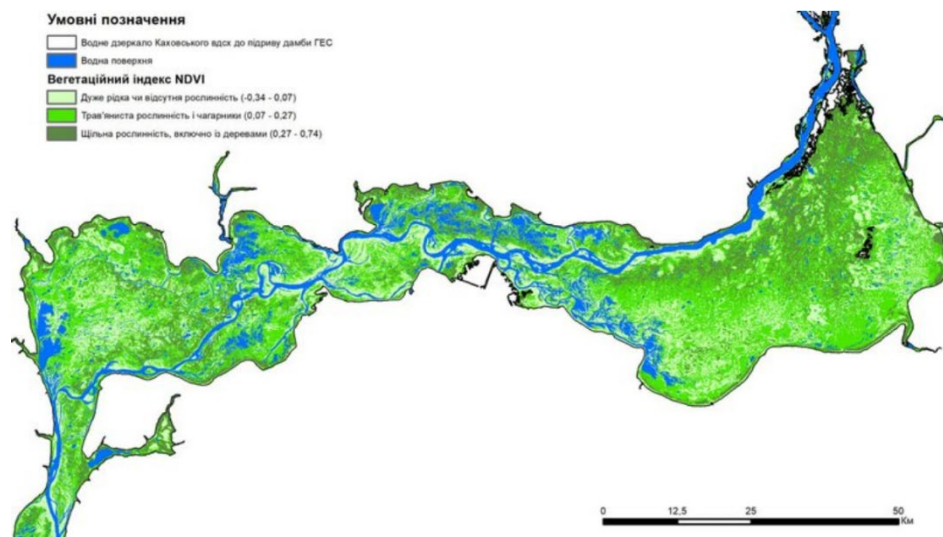

парку відбуваються природні процеси, що відповідають девізу всіх німецьких національних парків: «Natur Natur sein lassen» (Покинути природу напризволяще, щоб дозволити природі бути природою) (рис. 2) [23].

В наш час белігеративні ландшафти класифікують за їх господарським використанням (сільськогосподарські, лісогосподарські, заповідні) та приналежністю до різних типів місцевості (заплавні, терасові, схиліві, вододільні) [24]. Як зазначалось, сучасна російська військова агресія проти України, спричинила появу новітнього різновиду белігеративних ландшафтів, які є результатом цілеспрямованого підриву гідротехнічних споруд.

Щодо регенерації белігеративних ландшафтів шляхом включення їх у єдину систему культурної спадщини. Як відомо, через трагедію підриву греблі, із дна Каховського водосховища на поверхню вивільнився «Великий Луг», який у свій час був колискою Запорізького козацтва та був затоплений у 1955-1957 роках при введенні ГЕС в експлуатацію. Як зійшла вода, цій місцевості пророчили стати пустелею. Але під час підриву дамби доцвітали верби і вітром по воді було рознесло їх насіння. Завдяки вторинній сукцесії, яка слідує за руйнацією раніш існуючих екосистем, сталося диво – за добу верба зростала більше ніж на 2 см. За даними Інституту ботаніки НАНУ на жовтень 2023 – за 80 днів, молоді верби зросли майже на 3 метри. За словами Я. Дідуха, академіка НАНУ: «Отак нічого не росте...» [25].

На квітень 2024 – менше ніж за рік верба виросла на 4,7 метрів. За словами І. Мойсієнко, професора Херсонського державного університету, члена Української природоохоронної групи та співробітника національного парку «Кам'янська Січ»: «Ми порівнювали це з іншими даними й не знайшли, щоб десь іще була така швидкість росту» [26]. Це унікальний випадок відродження, коли на оголеному дні Каховського водосховища «Великий Луг» перетворився на суцільне зелене море з верби, що на супутникових знімках вже нагадує джунглі Амазонії (рисунок 2) [27].

**Рисунок 2 – Мапа Каховського водосховища за вегетативним індексом
Великого Луга**

Джерело: [26]

Сьогодні на Великому Лузі, який є найбільшим річковим островом в Європі та елементом захисної еко-мережі Дніпра (верби мають здатність очищати воду, абсорбувати важкі метали, генерувати структуру ґрунтів тощо), почав формуватися новітній та єдиний в Європі вербово-тополевий ліс (рисунок 3).

І тут, на фоні практики демонтажу застарілих та неефективних дамб для відновлення природного потоку річок, міграції риб та посилення екологічної стійкості водно-болотних ландшафтів, що набуває популярності в Європі та США, знов постає питання: «Чи варто, враховуючи культурологічне значення, екологічні функції та науково-рекреаційний потенціал Великого Лугу, відбудувувати Каховську ГЕС?»

В площині означеного, особливої актуальності набуває пошук ефективних засобів регенерації новітнього белігеративного ландшафту України. Дійовим засобом відновлення цього ландшафту на дні Каховського водосховища може стати формування на цих теренах Національного парку водно-болотних угідь «Великий Луг».

Як відомо, із 1997 року Україна є учасником Рамсарської Конвенції (1971), в якій закріплено правовий режим водно-болотних угідь – ветландів (*wetlands*), особливих місць де вода зустрічається з сушею. Сторони, які підписали

Конвенцію, переконані в тому, що «водно-болотні угіддя є ресурсом, який має велике економічне, культурне, наукове та рекреаційне значення», а також визнають, що «збереження водно-болотних угідь та їхньої флори й фауни може бути забезпечене шляхом поєднання далекоглядної національної політики зі скоординованою міжнародною діяльністю» [29, *ст. 1*].

а.

б.

в.

г.

Рисунок 3 – Дно Каховського водосховища, червень 2023 (а, б).

**Вивільнений Великий Луг та річка Кам'янка, що продовжує існувати,
жовтень 2023 (в, г)**

Джерело: [28]

В Україні налічується 50 «Рамсарських територій», площа поверхні яких становить 0,93 млн. га. Серед інших, до таких угідь в Україні належать: Шацькі озера, заплави річок Прип'яті та Стоходу – Волинська область; Крива затока та Крива коса – Донецька область; Молочний лиман, Бердянська коса та Бердянська затока – Запорізька область; озера Кугурлуй, Картал, Сасик та північна частина Дністровського лиману – Одеська область; Каркінітська та Джарилгацька затоки,

Центральний та Східний Сиваш – Херсонська область та АР Крим; Ягорлицька затока – Херсонська та Миколаївська області (рисунок 4) [30-32].

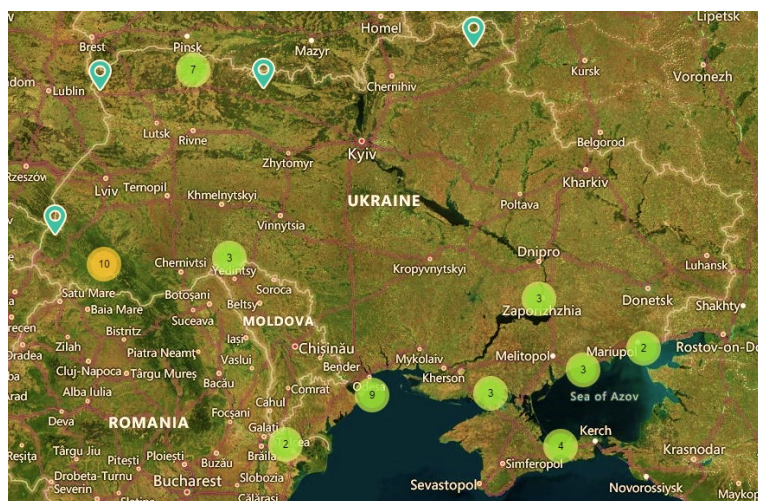

Рисунок 4 – Мапа Рамсарських територій – водно-болотних угідь міжнародного значення України

Джерело: [30]

Безумовно, післявоєнна відбудова України потребуватиме й відновлення її природних ландшафтів. Одним зі способів компенсації екосистемних втрат через війну є розширення наявних та створення нових природоохоронних територій. Національні парки, як зазначалось, зберігають окрім природи (Ліси Хайніха) й болючу історію воєн і боротьби за незалежність, підтримуючи в такий спосіб національну пам'ять, культуру та автентичність нації.

Недарма уряди країн прагнуть зберегти природні екосистеми й як місця пам'яті. Прикладом цього є Національний парк Плитвицькі озера у Хорватії. Парк був відкритий для відвідувачів ще 1958 року, але під час Боснійської війни 1992–1995 років став місцем активних бойових дій. Наразі туристичну інфраструктуру парку відновлено, але з врахуванням обмежень, заборонено полювання, рибальство, вигул тварин, купання в озерах, самостійний туризм. Територію парку розміновано ще не повністю, тому відвідувачі ходять лише по спеціальним помостам. Такі заходи мінімізують вплив на природу та забезпечують людей (рисунок 5) [33].

а.

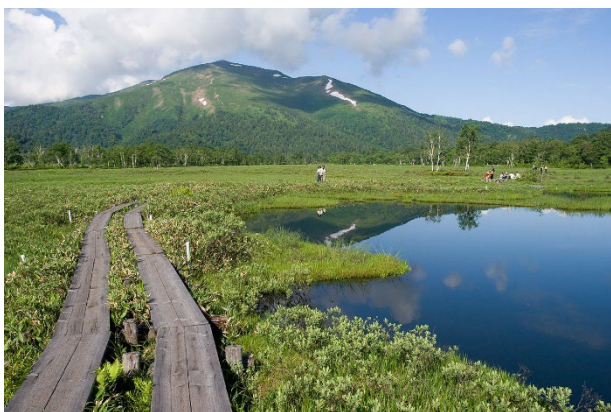

б.

Рисунок 5 – Національний парк Плітвицькі озера в Хорватії,

Джерело: [33]

Підхід з мінімізації антропогенного впливу на природу є притаманним для Японії. Унаочненням цього є Національний парк Одзе, що відкрито 2007 року. Територія парку займає площу 372 км² (рисунок 6) [34, 35].

а.

б.

Рисунок 6 – Національний парк Одзе в Японії належить до Рамсарських водно-болотних угідь

Джерело: [35]

Значну увагу збереженню водно-болотних угідь приділяє й уряд Китаю, який спрямовує ідею розвитку країни до розбудови «екологічної цивілізації». На сьогодні, це єдина країна в світі, яка провела дві національні інвентаризації ветландів із загальним обсягом інвестицій у \$65 млн, залученням 22 тис осіб аудиторів та отриманням 260 млн даних про ветланди [36, 37].

Висновки.

Воєнні конфлікти, у тому числі й російська війна в Україні, мають не лише соціально-економічні, а й глобальні екологічні наслідки, збитки від яких неможливо оцінити в грошовому еквіваленті. В наш час, світова спільнота на рівні Організації Об'єднаних Націй (2022) та Парламентської асамблеї Ради Європи (2023) осягає російську війну проти України як «екоцид» – новий вид злочину проти людства через свідоме руйнування середовища його буття й акцентує на необхідності внесення змін до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, аби включити до нього «екоцид» як окремий вид злочину.

Проявом екосистемних втрат через війну є поява такого різновиду порушених території як «белігеративні» ландшафти. Сучасна війна в Україні породжує белігеративні ландшафти із глибокими вирвами від керованих авіабомб та ракет. Оновлена геноцидальна тактика ведення російської війни заподіяла появу в Україні новітнього різновиду белігеративних ландшафтів, які є результатом цілеспрямованого руйнування гідротехнічних споруд. Йдеться про екологічні наслідки підриву 6 червня 2023 року Каховської греблі.

Через трагедію підриву греблі ГЕС, коли спала вода, із dna Каховського водосховища на поверхню вивільнився «Великий Луг» – колицка Запорізького козацтва, що був затоплений у 1955-1957 роках при введенні її в експлуатацію. На фоні практики демонтажу застарілих та неефективних дамб, що набуває популярності в Європі та США, заради відновлення природного потоку річок, міграції риб та посилення екологічної стійкості водно-болотних угідь постає питання: «Чи варто відбудувати Каховську ГЕС?» В контексті означеного, ефективним засобом відновлення новітнього белігеративного ландшафту на дні Каховського водосховища може стати формування Національного парку водно-болотних угідь «Великий Луг».

Література:

1. Coward, M. (2008). *Urbicide: The Politics of Urban Destruction*. London: Routledge. 176. <https://doi.org/10.4324/9780203890639>

2. Платонова, А. (2022). Мартін Ковард, Костянтин Мезенцев: «Урбіцид – це «вбивство міста». Форм і видів цього явища, на жаль, існує чимало». *LB.ua дорослий погляд на світ*. 25 грудня 2022. Вилучено з https://lb.ua/culture/2022/12/25/540194_martin_kovard_kostyantyn_mezentsev.html

3. *Global Impact of war in Ukraine on food, energy and finance systems – BRIEF NO.1*. (13.04.2022). Вилучено з: <https://unsdg.un.org/resources/global-impact-war-ukraine-food-energy-and-finance-systems-brief-no1>

4. *Global impact of the war in Ukraine: Billions of people face the greatest cost-of-living crisis in a generation* (Executive Summary UN). (08.06.2022). Вилучено з: <https://unsdg.un.org/resources/global-impact-war-ukraine-food-energy-and-finance-systems-brief-no2>

5. *Прийняття ПАРЄ резолюції «Вплив збройних конфліктів на довкілля»*. (2023). Вилучено з <http://epl.org.ua/announces/pryjnyattya-parye-rezolyutsiyi-vplyv-zbrojnyh-konfliktiv-na-dovkillya/>

6. *Екоцид. Стаття 441 Кримінального кодексу України*. ККУ №2341-III від 05.04.2001, редакція від 05.01.2022. Вилучено з <https://urst.com.ua/kku/st-441>

7. Соломко, І. (2023). Україна – найзамінованіша країна світу. Заміновано 25-30% території – інтерв'ю з міністром захисту довкілля. *Голос Америки*. 28 березня 2023. Вилучено з <https://ukrainian.voanews.com/a/7024154.html>

8. Держлісагентство. (2022). *Площа лісових пожеж збільшилася у 96 разів*. Вилучено з <https://www.kmu.gov.ua/news/ploshcha-lisovih-pozhezh-zbilshilasya-u-96-raziv-derzhlisagentstvo>

9. Екодія. (2022). *Випадки потенційної шкоди довкіллю, спричинені російською агресією [інтерактивна мапа]*. Вилучено з <https://ecoaction.org.ua/warmap.html>

10. Кацімон, О. (2023). Збитки для українського довкілля від агресії Росії зросли у 5 разів. *Суспільне Новини*. 28 серпня 2023. Вилучено з <https://suspilne.media/559963-zbitki-dla-ukrainskogo-dovkilla-vid-agresii-rosii-zrosli-u-5-raziv-ministr/>

11. Лотоцька, Н. (2022). У Рубіжному окупанти влучили в цистерну з

азотною кислотою. *LB.ua дорослий погляд на світ*. 5 квітня 2022. Вилучено з https://lb.ua/society/2022/04/05/512343_rubizhnomu_okupanti_vluchili.html

12. Ігнат'єв, О (2025). Збитки доквіллю від війни рф проти України склали вже майже 6 трлн грн. *КІЇВЛАДА*. 6 жовтня 2025. Вилучено з <https://kyivvlada.com.ua/news/zbytky-dovkilliyu-vid-vijny-rf-proty-ukrayiny-sklaly-vzhe-majzhe-6-trln-grn/>

13. Світлана Гринчук: Збитки доквіллю від війни вже сягають 108 млрд євро – відновлення є питанням не лише національної безпеки, але й безпеки всього континенту. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. 11 липня 2025. Вилучено з <https://mepr.gov.ua/svitlana-grynychuk-zbytky-dovkilliyu-vid-vijny-vzhe-syagayut-108-mlrd-yevro-vidnovlennya-ye-pytanniam-nelyshe-natsionalnoyi-bezpeky-ale-j-bezpeky-vsogo-kontynentu/>

14. Українська Природоохоронна Група - UNCG. (2022). *Природоохоронці пропонують підвищити обороноздатність України за допомогою болот. Рубрика*. 18 серпня 2022. Вилучено з <https://rubryka.com/2022/08/18/pryrodoohorontsi-proponuyut-pidvyshhyty-oboronozdatnist-ukrayiny-za-dopomogoyu-bolot/>

15. Катастрофа Каховського водосховища: свідчать супутникові знімки / Kakhovka reservoir disaster: satellite imagery evidence. За заг. ра-члена-кореспондента НАН України М. Попова. - Київ: ТОВ «Українська Картографічна Група», 2024. - 92 с. ISBN 978-617-7447-67-1

16. *Якими є наслідки російського теракту на Каховській ГЕС для дикої природи?* <https://uncg.org.ua/iakymy-ie-naslidky-rosijskoho-teraktu-na-kakhovskij-hes-dlia-dykoj-pryrody/>

17. Толстоухов, А.В. (гол. ред.). (2007). *Екологічна енциклопедія*. (Т. 2: Є-Н & Т. 3: О-Я); Київ: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації».

18. Денисик, Г. І. (1998). *Антропогенні ландшафти Правобережної України*. Вінниця: Арбат.

19. Denysuk, H. I., Kiziun, A. H., & Kanskyi, V. S. (2023). The Belligerative Landscapes of Ukraine. *Ukrainian geographical journal*, 2023(3), 23–

34. <https://doi.org/10.15407/ugz2023.03.023>

20. Денисик Г. (2007). *Ландшафт белігеративний. Екологічна енциклопедія.* (Т. 2: Є-Н). Київ: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації».

21. Устінова, І., & Власенко, Н. (2023). Екоцид та повоєнне відновлення белігеративних ландшафтів України: проблеми, досвід, перспективи. *Grail of Science*, (27), 558–668. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.12.05.2023.113>

22. Davis, J. S. (2007). Scales of Eden: Conservation and Pristine Devastation on Bikini Atoll. *Environment and Planning D: Society and Space*, 25(2), 213–235. <https://doi.org/10.1068/d1405>

23. Großmann, M. (2018). Nationalpark Hainich – Vom militärischen Übungsplatz zum UNESCO-Welterbe. *Handbuch Naturschutz und Landschaftspflege.* <https://doi.org/10.1002/9783527678471.hbnl2018001>

24. Денисик, Г. (2016). Белігеративні ландшафти: сутність та класифікація. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Військово-спеціальні науки*, 2(35), 6-8.

25. Руденко, І., Паламарчук, П. (2024). Наближаємось до піку – експерт про водопілля на Каховському водосховищі Григорій Коломицев. *Суспільне Дніпро*. 12 квітня 2024. Вилучено з <https://suspilne.media/dnipro/709128-nablizaemos-do-piku-ekspert-pro-vodopilla-na-kahovskomu-vodoshovisi/#:~:text=На%20Великому%20Лузі%20Каховського%20водосховища,2024-го%20рівень%20води%20підвищився.>

26. Зелене море з верби: як виглядає Каховське водосховище з космосу. (2024). *Економічні новини*. 9 червня 2024. Вилучено з https://enovosty.com/uk/news-ukr/war-ukr/full/2205-zelene-more-z-verbi-yak-viglyadaye-kahovske-vodosxovishhe-z-kosmosu-foto#google_vignette

27. Гайдамашко О. (2023). Великий Луг – що це за місце, та чому воно таке важливе для України. *24 Техно*. 14 червня 2023. Взято з https://24tv.ua/tech/velikiy-lug-shho-vidomo-pro-sertse-ukrayinskogo-kozatstva-yogo_n2334259

28. Астахова, О. (2023). ЗЕМЛІ КАХОВСЬКОЇ ГЕС почали "ОЖИВАТИ"! Екологи ЗАЯВИЛИ про нову (youtube.com). Вікна СТБ. 9 грудня 2023. Вилучено з <https://www.youtube.com/watch?v=RnEuS3FTKTs>

29. Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів. Вилучено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_031#Text

30. *The Convention on Wetlands.* (2024). Вилучено з <https://www.ramsar.org/country-profile/ukraine>

31. Малишева Н. (2007). *Водно-болотні угіддя міжнародного значення. Екологічна енциклопедія. Київ. У 3-х томах. (Т.1).* Всеукраїнська Екологічна Ліга.

32. *Рамсарська конвенція* (Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів. Природно-заповідний фонд України). (2024). Вилучено з <https://wownature.in.ua/pro-nas/nasha-diialnist/mizhnarodna-diialnist/ramsarska-konventsia/>

33. *Плитвицькі озера за один день – що подивитися, а що не варто.* Вилучено з <https://www.phototravel.dp.ua/travels/weekend/407-plitvice.html> (російською)

34. "Oze". *Ramsar Sites Information Service.* Retrieved 25 April 2018. Вилучено з: https://en.wikipedia.org/wiki/Oze_National_Park#cite_note-1

35. *By Σ64 - Own work, CC BY 3.0.* Вилучено з <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=15895696> та [ozegahara-picture-id1169534743 \(612×459\) \(istockphoto.com\)](https://www.istockphoto.com/stock-photo/612x459/ozegahara-picture-id1169534743)

36. Марушевський Г. (2019). Міста і ветланд-парки: досвід Китаю. *Екологічний вісник : науково-популярний екологічний журнал*, (1), 7-9.

37. Марушевський Г. (2018). Міста і ветланд-парки: досвід Китаю. *Збалансовані міста: впровадження ідей зеленого планування, проектування та будівництва в Україні: матеріали Всеукраїнської конференції Всеукраїнської Екологічної Ліги*, 4 грудня, 2018, Київ.

Abstract. *The article presents the results of an analysis of how the global community perceives Russia's war against Ukraine at the level of the United Nations and the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE) as an act of ecocide against humanity. Emphasis is placed on the emergence of a new type of territory disturbed by military activity — belligerent landscapes, the formation of which results from the deliberate destruction of hydraulic engineering structures, in particular the explosion of the Kakhovka Hydroelectric Power Plant dam. The paper reviews international experience in the regeneration of belligerent landscapes through the establishment of National Natural Parks, including wetland areas (case studies from the USA, Germany, and Croatia). Special attention is given to the unexpected consequence of the dam destruction — the exposure of the “Velykyi Luh” from the bed of the former Kakhovka Reservoir, historically known as the cradle of the Zaporizhzhian Cossacks. Against the background of the widespread practice of dismantling obsolete and inefficient dams in Europe and the United States, the formation of the “Velykyi Luh” National Wetland Park on the territory of the former Kakhovka Reservoir is considered as a means of regenerating a recent belligerent landscape. This initiative is viewed as an important component of cultural heritage preservation, national identity, and a key element of the national ecological network.*

Key words: *ecocide, disturbed territories, belligerent landscapes, post-war recovery, landscape regeneration, succession, wetlands, wetland parks.*

Статтю надіслано: 20.12.2025 р.

© Устінова І.І., Пешкова О.О.